COMUNITATE PRIN IUBIRE

de Pr. D. STĂNILOAE

ESTE una din învățăturile ortodoxe că în afară de Biserică nu există mîntuire. Sf. Ciprian a formulat acest adevăr cu o pregnanță lapidară și într-o generalitate mult grăitoare : *extra ecclesiam nulla salus*. Gînditorul rus Homiacov a explicat această formulă printr-o serie de precizări pozitive de o frumusețe și de o plinătate neîntrecută : «Noi știm că dacă unul din noi cade, cade singur, dar nimenea nu devine singur fericit. Cel ce devine fericit, devine fericit în Biserică, ca membru al ei și în unire cu toți ceilalți membri ai ei. Dacă unul crede, este în comunitatea credinții ; dacă unul iubește, este în comunitatea iubirii ; dacă unul se roagă, este în comunitatea rugăciunii. De aceea nimeni nu se poate bizui pe rugăciunea proprie și fiecare cere, cînd se roagă, Bisericii întregi asistența ei, nu pentru că s-ar îndoi în asistența singurului Mijlocitor, ci în convingerea că Biserica întreagă se roagă neîncetat pentru toți membrii ei. Pentru noi se roagă îngerii și apostolii și martirii și părinții de la început și Maica Domnului, care este deasupra tuturor, și această unire sfîntă este adevărata viață a Bisericii. Dar dacă Biserica văzută și nevăzută se roagă neîncetat, de ce mai trebuie să-i mai cerem rugăciunile ? Dar nu cerem lui Dumnezeu și lui Hristos harul, deși harul vine de la sine în rugăciunea noastră ? Tocmai de aceea cerem Bisericii rugăciunile ei, pentru că știm că ea acordă ajutorul asistenței ei și celor ce nu se roagă, și celui ce se roagă îi dă incomparabil mai mult decît cere el. Căci în ea este plenitudinea Duhului Dumnezeiesc... La fel precum fiecare din noi cere rugăciunea tuturor, el este dator să se roage pentru toți... Ne rugăm pentru vii, ca să se odihnească peste ei harul Domnului, și pentru morți, ca să fie aflați vrednici de vederea lui Dumnezeu. Cînd tu te rogi, se roagă Duhul iubirii în tine... Dacă tu ești mădular al Bisericii, rugăciunea ta este necesară pentru toți membrii Bisericii. Dacă mîna ar spune că sîngele corpului nu-i este necesar și ea nu i-ar da sîngele ei lui, ea s-ar usca. Biserica se roagă pentru toți și toți se roagă pentru toți, dar rugăciunea noastră trebuie să fie o expresie adevărată a iubirii, nu numai o rugăciune în cuvinte. Întrucît însă nu putem să-i iubim pe toți, ne rugăm pentru aceia pe care îi iubim, și rugăciunea noastră nu trebuie să fie fățarnică ; dar noi cerem lui Dumnezeu, ca să ni se dea putința să-i iubim pe toți și să ne rugăm nefățarnic pentru toți... Adevărata rugăciune este adevărata iubire» [1].

1. *Die Einheit der Kirche,* în «Östliches Christentum. Dokumente». Herausgegeben

Din bogatele idei ale gînditorului rus, reţinem trei : a) Biserica ne este absolut necesară pentru mîntuire, întrucît trăim în ea ca într-o comunitate de viaţă ; b) această comunitate e experiată de noi într-un grad cu atît mai mare, cu cît sporim mai mult în rugăciune, şi c) rugăciunea este expresia iubirii şi sporeşte iubirea membrilor întreolaltă şi, prin aceasta, unitatea sau comuniunea lor. Deci Biserica, în calitate de comunitate trăită de noi, se află într-un dinamism, într-o dezvoltare necontenită. Iubim şi ne rugăm mereu să iubim mai mult. Iubirea e un drum spre desăvîrşire. Şi cine nu se desăvîrşeşte prin iubirea mereu suitoare şi nu contribuie prin ea la sporirea comuniunii, îşi periclitează mîntuirea. Cu cît rugăciunea izvorăşte mai puţin din iubire şi o sporeşte mai puţin pe aceasta, cu atît ea devine mai goală de putere, şi comuniunea între membri, comuniunea bisericească «empirică» [2], se slăbeşte. A dezlega rugăciunea de iubire, este a cădea într-un formalism făţarnic şi uscat. Iar iubirea, din care trebuie să izvorască şi pe care trebuie să o sporească rugăciunea, trebuie să se arate în fapte corespunzătoare. «Nu oricine îmi zice Doamne, Doamne, va intra în împărăţia cerurilor, ci acela care face voia Tatălui Meu celui din ceruri» (Matei VII, 21). «Ce folos, fraţii mei, dacă zice cineva că are credinţă, iar fapte nu are. Oare poate credinţa să-l mîntuiască ?» (Iacob II, 12).

Aceasta arată că legăturile care unesc mădularele Bisericii, ca pe un corp, sînt cu mult mai adînci şi unde ele nu se manifestă într-o complexitate de fapte de o mare înălţime etică, unde credincioşii nu fac totul ca să se ajungă la simţirea unei învăluiri, a unei încălziri, a unei determinări a întregii lor fiinţe de duhul comuniunii reciproce, e semn că s-a produs o slăbire în legăturile lor, că unitatea Bisericii pe plan empiric nu e actualizată suficient, că le-a devenit potenţială, insesizabilă, că aerul din înalturile dumnezeieşti nu-l pot respira din pricina slăbirii plămînilor lor spirituali, slăbiţi prin lipsa de exerciţiu şi efort.

Învăţătura ortodoxă afirmă cu stăruinţă că Biserica este o comuniune de viaţă, dar de multe ori socotim că această comuniune de viaţă nu ne poate fi un dat al experienţei concrete, ci un dat al credinţei, al unei presupuneri ferme, sau cel mult al unei experienţe foarte subţiri, ca o părere nesigură, de care te poţi apropia numai în clipe rari, de tăcută, izolată şi rafinată reculegere, nu ca un dat continuu, şi substanţial al dovezilor reciproce de interes, de înţelegere, de bucuria de a fi cu ceilalţi, de iubire. Sf. Ap. Iacob a exprimat această inconsistentă şi abstractă trăire (dacă mai poate fi numită «trăire») a comuniunii, printr-o comparaţie cît se poate de potrivită : «Căci, dacă cineva este auzitor al cuvîntului, iar nu împlinitor, el seamănă cu omul care priveşte în oglindă faţa sa naturală. S-a privit pe sine şi s-a dus şi îndată a uitat ce fel era. Cine s-a uitat însă de aproape în legea cea desăvîrşită a slo-

---

von Nikolai v. Bubnoff und Hans Ehrenberg. II Philosophie. C. H. Beckshe Verlagsbuchhandlung, München, 1925, pp. 21—24.

2. «Jurnal Moskovskoi Patriarhii», 1962, nr. 12, p. 51.

bozeniei *și a stăruit în ea,* făcîndu-se nu auzitor care uită, ci împlinitor al lucrului, acela fericit va fi în faptele sale» (I, 23—25).

Cînd ne comportăm astfel, noi nu realizăm nici pe departe în plinătatea lui, aspectul de comuniune al Bisericii (exprimat în grecește prin termenul de «catolicitate», iar în slavă de «sobornicitate»), care este cel mai definitoriu element al ei și cel mai eficient în opera de mîntuire. Biserica noastră are potențial condițiile unei comuniuni perfecte și de cîte ori se găsesc credincioși care își iau în serios chemarea lor de creștini duc la actualizare aceste condiții. Căci în cele spirituale, în lucrurile în care are un rol important și voința, pe de o parte totul e dat, pe de alta totul e de realizat. Și numai în măsura în care le realizăm, le cunoaștem prin experiență («cu lucrul», cum zic bătrînii traducători ai cărților duhovnicești). Omul, de exemplu, e o ființă rațională, dar pe de altă parte e o misiune a lui să se realizeze ca ființă rațională și cunoaște raționalitatea numai în măsura în care s-a realizat ca atare. În acest fel înțelegem cum Biserica, pe de o parte e un dat perfect, o comuniune perfectă, pe de alta e misiunea noastră să o realizăm ca o asemenea comuniune. Ea e dată ca o comuniune perfectă virtual, întrucît are toate premisele, toate posibilitățile să se actualizeze prin eforturile noastre ca o asemenea comuniune. Hristos, spune Marcu Ascetul, e închis la Botez în adîncul insesizabil al ființei celor credincioși, în inimă, și se face cunoscut în conștiință, simțit în ea, prin lucrarea lor.

Noi accentuăm foarte mult «ortodoxia» Bisericii, dar făcînd aceasta noi scoatem în relief numai premisele, acceptate de noi cu mintea, ale vieții de comuniune. Rămîne însă în fața noastră necontenit cerința de a desfășura practic și multiplu, într-un mod mereu mai deplin, «ortodoxia» afirmată, adevărul credinței, datul revelației și al tradiției, într-o plenitudine mereu neterminată a comuniunii, adică misiunea de a dezvolta prin lucrarea noastră tot mai mult datul divin pentru noi [3].

*

Efortul acesta spre dezvoltarea mai deplină a virtualităților Bisericii sub aspectul de comuniune, ca o condiție esențială a mîntuirii noastre, ne este ușurat azi de mișcarea generală spre viața de comuniune care s-a trezit în omenire cu o putere irezistibilă, fiind considerată ca o condiție a realizării umane. De la această mișcare, care a cuprins azi popoare întregi, noi putem primi sugestii, îndemnuri și deprinderi prin care să dezvoltăm comuniunea spre care ne cheamă Biserica, pentru ca însuflețiți de această comuniune bisericească actualizată, să devenim factori și mai activi ai mișcării spre viața de comunitate între

3. Al. Talizin, *Sobornicitate și Autocefalie,* în rev. «Mitropolia Olteniei», nr. 5—6, mai—iunie, 1960, trad. de M. Plătică, din: «Revista Patriarhiei Moscovei», nr. 7, 1959: «Unirea Bisericii se realizează prin sfințenia Bisericii, prin creșterea treptată în dreptate, prin dobîndirea eliberării de păcate, prin libera justificare în Hristos».

oameni în general, știind că Dumnezeu cere să ne arătăm dragostea către toți oamenii, între toți oamenii.

Participarea noastră, ca creștini, la formele vieții de comunitate ale oamenilor de azi, trebuie să o socotim cu atît mai folositoare, cu cît creștinul nu se poate realiza deplin ca om decît într-o comunitate în care se trăiesc toate problemele contemporane ale existenței și nu închis într-o comuniune preocupată numai de problemele religioase. Biserica niciodată n-a înțeles că trebuie să închidă pe credincioșii săi într-o comunitate preocupată exclusiv de problemele de credință, ci întrucît aceștia sînt și ei ființe omenești reale, vrea să contribuie la creșterea lor spre a deveni factori folositori ai comunității umane deschise vieții largi, preocupată de toate problemele existenței. Între viața de comuniune a credincioșilor în Biserică și viața lor de comunitate cu toți oamenii, pe planurile multiple ale existenței concrete, trebuie să fie un raport de vase comunicante. Și acest raport e azi mai posibil la noi decît oricînd, căci spre viața de comuniune ne îndeamnă și Biserica noastră și spre viața de comunitate ne cheamă și poporul nostru.

Într-adevăr, viața de comunitate a ajuns azi la unele popoare, între care e și poporul nostru, la niște forme foarte dezvoltate. Aceste popoare sînt însă numai solii avansați ai omenirii întregi, care se rupe tot mai mult de formele individualiste ale vieții. Omenirea a ajuns, printr-un proces îndelungat, în luptă cu grele piedici externe și interne, la punctul acesta în care o parte din ea a putut să înlăture toate piedicile ce stăteau în calea vieții de comunitate deplină, iar altă parte se simte tot mai irezistibil atrasă spre ea, tînjește după ea, simte ca pe un infern separațiile individualiste dintre oameni. În toate epocile trecute omul s-a simțit și a fost, fie că a vrut, fie să n-a vrut, mai mult sau mai puțin singur. A fost singur în fața semenului său luat aparte și în fața societății ca întreg. Azi însă a putut să învingă această situație, care îi devenise intolerabilă, respectiv a învins într-o parte a lumii și tinde să învingă pretutindeni.

În această privință Evanghelia a adus în lume îndemnul spre o viață de comuniune adevărată, spre o solidaritate între inși, din iubire. Și pentru prima dată se întemeiază, de cei ce primesc solia ei, comunități adevărate, care nu mai asistă neputincioase la greșelile membrilor ei, nici nu-i extermină cu neîndurare pentru ele, fără să le dea puterea să nu le mai săvîrșească, ci îi îndreaptă cu iubire, eliminîndu-i doar din sînul ei numai după repetate încercări nereușite de a-i aduce pe calea cea dreaptă. Comunitatea joacă acum un rol pozitiv multilateral în viața insului. Toată viața lui se desfășoară în ea, sau e îndrumată de ea, e umplută și determinată de ea. Iar comunitățile sînt legate între ele, își comunică sporurile și se bucură reciproc pentru tot ce se întîmplă bun într-una sau alta, se ajută una pe alta cînd se ivesc greutăți, creind marea comunitate, Biserica, în care inșii nu numai se mîntuiesc, ci se și realizează, sau se mîntuiesc întrucît se realizează.

Sf. Ap. Pavel îndeamnă necontenit pe credincioși să întrețină și să dezvolte între ei duhul comuniunii : «Vă rugăm însă, fraților, dojeniți

pe cei fără de rînduială, îmbărbătaţi pe cei slabi de înger, sprijiniţi pe cei neputincioşi, fiţi îndelung răbdători faţă de toţi. Luaţi seama să nu răsplătească cineva cuiva răul cu rău, ci pururea cele bune să urmaţi, unul faţă de altul şi faţă de toată lumea» (I Tes. V, 14—15). «Învăţaţi-vă şi povăţuiţi-vă între voi, cu toată înţelepciunea» (Col. III, 16). În această asiduă interesare iubitoare a unuia faţă de altul, se arată că sînt «un singur trup», adică integrarea tuturor într-o unitate, faptul de a fi toţi un «întreg» (ὅλος), de a fi fiecare o părticică a întregului, de a se simţi ca atare, de a se simţi insuficient în izolare, de a nu se trăi în separaţie cu un întreg suficient sieşi. «Şi pacea lui Hristos, întru care aţi fost chemaţi, ca să fiţi un singur trup, să stăpînească în inimile voastre» (Col. III, 15). Cei ce vor să rămînă separaţi, închişi în faţa altora, nu-i lasă pe ceilalţi să ştie ce planuri au, cuvintele nu le folosesc pentru a-şi spune gîndurile, ci pentru a-i induce pe aceia în eroare. Unde lipseşte comuniunea domneşte minciuna, paravanul sub care se ascunde mereu un ins de altul. Integrarea inşilor într-o unitate reală, într-o comunitate închegată, se dovedeşte prin faptul că-şi spun adevărul în iubire, spre zidire reciprocă. «Pentru aceea, lepădînd minciuna, grăiţi adevărul fiecare cu aproapele său, căci unul altuia sîntem mădulare» (Ef. IV, 25). «Orice amărăciune şi supărare şi mînie şi izbucnire şi defăimare să piară dintre voi, împreună cu toată răutatea» (Ef. IV, 31). Apostolul cere adresaţilor săi să «osîndească pe faţă faptele urîte» (Ef. V, 11), căci ei sînt fiii luminii, nu ai întunericului. Cocoloşirea faptelor rele ale cuiva creează raporturi nesincere, de ipocrizie, de clevetire în ascuns, lasă răul să se dezvolte, slăbeşte legătura de dragoste între membrii comunităţii. În general pentru a se menţine comuniunea adevărată e necesar ca «nimeni să nu caute ale sale, ci fiecare pe ale aproapelui», precum Apostolul nu caută folosul său «ci folosul celor mulţi, ca să se mîntuiască» (I Cor. X, 24). Căci «datori sîntem noi cei tari să purtăm slăbiciunile celor neputincioşi şi să nu căutăm plăcerea noastră» (Rom. XV, 1). Iată cum societatea, transformată în comunitate, a devenit sprijinul de nădejde al insului, fără de care insul, redus la puterile sale limitate, nu se poate realiza şi de aceea nu se poate mîntui. «Bucuraţi-vă cu cei ce se bucură, plîngeţi cu cei ce plîng, năzuiţi acelaşi lucru unii pentru alţii» (Rom. XII, 15). Ce-ţi doreşti ţie, doreşte şi altuia şi bucură-te de succesele lui ca de ale tale şi ajută-l să le obţină şi plîngi pentru eşecurile lui ca pentru ale tale. Inşii îşi trăiesc în aceste stări de suflet şi în faptele care le exprimă cea mai deplină integrare într-o unitate, asemănătoare unui trup, şi dezvoltarea lor este ajutată de toţi şi o ajută pe a tuturor.

Această viaţă de comuniune deplină au trăit-o creştinii la început în comunitatea din Ierusalim, şi într-o măsură mai slăbită în tot cursul primelor trei secole, pînă cînd au venit în rîndurile lor numai cei ce erau în stare să lepede toată trufia, toate interesele egoiste, să-şi asume riscul morţii de martiri, atraşi de puterea şi de căldura dragostei lui

Hristos. Ei puteau trăi viața de comuniune pentru că între ei nu mai erau sclavi și stăpîni, ci toți erau egali și înfrățiți în Hristos.

Fenomene ale slăbirii vieții de comuniune apar, de sigur, chiar din timpul Apostolilor, pe măsură ce au intrat în creștinism și inși cu o situație materială mai ridicată. De aceea Sf. Ap. Pavel e silit să ceară Corintenilor să renunțe la mesele din adunări, o formă a vieții de comuniune care mai rămăsese din desăvîrșita viață de comuniune a creștinilor din Ierusalim.

Dar, precum Sf. Apostol Pavel, așa și Părinții apostolici îndeamnă mereu pe credincioși la unitatea în dragoste. Sf. Barnaba le cere chiar adresaților săi să nu renunțe la orice formă de comuniune : «Nu trăiți singuratici, închizîndu-vă în voi înșivă, ca și cînd ați fi deja drepți, ci adunați-vă la un loc, cercetînd ceea ce este de folos obștesc» [4]. Sf. Ignatie Teoforul scrie Sfîntului Policarp, adică întregii Biserici : «Munciți împreună, străduiți-vă împreună, alergați împreună, privegheați împreună, ca niște iconomi, oaspeți și slujitori ai lui Dumnezeu» [5]. Teologul rus Florenski comentează acest loc și altele de acest fel așa : «E necesar ca creștinii nu numai să se iubească unii pe alții, ci și să fie strîns unul lîngă altul (cum zice tot Sf. Ignatie către Efeseni). ...Trebuie să ducă o viață *comună*, trebuie să lumineze și să pătrundă însăși viața cotidiană printr-o apropiere reciprocă și atunci vor apărea în creștini puteri noi și nemaiauzite, care vor învinge pe satan, vor alunga toate puterile lui necurate» [6]. Forțele contrare ale dezbinării se opuneau însă vieții noi aduse de Hristos și amenințau chiar și în primele trei secole pornirea spre comuniune. Părinții apostolici îndeamnă pe creștini să nu cedeze acestor forțe ale răului. Sf. Ignatie cere creștinilor din Filadelfia să nu-și împartă inima între cele două porniri contrare : «Fugiți deci de vicleșugurile și uneltirile lui satan, pentru ca nu cumva căzînd, prin sfatul său, în strîmtorare, să lînceziți în dragoste. Dimpotrivă, fiți toți în unire, cu inima neîmpărțită... Căci unde este dezbinare și mînie, acolo nu este Dumnezeu» [7].

Dacă, cu toate aceste slăbiri, viața de comuniune și-a mai păstrat în primele trei secole o oarecare căldură, după ce au intrat în creștinism în număr mare cei ce și-au păstrat pozițiile lor sociale înalte și bogăția de bunuri materiale, viața de comuniune s-a slăbit aproape cu totul, reducîndu-se la o simplă virtualitate pe care cei mai buni dintre creștini au tînjit secole de-a rîndul să o vadă odată și odată actualizată din nou pe plan general uman. Sf. Ioan Gură de Aur remarcă cu tristețe că creștinii nu mai au între ei unitatea dragostei de la început : «Primii credincioși erau trei mii la început, apoi cinci mii, și totuși erau un singur

4. Pr. I. Mihălcescu, Econ. Matei Pîslaru și Econ. G. N. Nițu, *Scrierile Părinților Apostolici*, 1927, p. 55.
5. La Pawel Florenskij, *Der Pfeiler und die Grundfeste der Wahrheit*, în «Östliches Christentum», vol. cit., p. 179.
6. *Ibidem*.
7. Pr. I. Mihălcescu etc., *op. cit.*, p. 177.

suflet. Azi nimenea dintre noi nu cunoaşte pe fratele său şi îndrăznim să căutăm o scuză în faptul că sîntem mulţi» [8].

Cauza principală a slăbirii comuniunii între credincioşi a fost alipirea la bunurile materiale : «Ce poate slăbi această legătură ? Iubirea de bunuri temporale, slava deşartă şi celelalte lucruri asemănătoare. Iată ce dizolvă dragostea şi o divizează» [9]. Dar lipsa de dragoste nu s-a limitat numai la raporturile dintre bogaţi şi săraci, ci a contaminat raporturile generale dintre credincioşi, siliţi de grija intereselor lor particulare. Deplîngînd această stare, Sf. Ioan Gură de Aur zice : «Nu luaţi în considerare numai luptele care se produc în fiecare zi printre credincioşi. Gîndiţi-vă mai ales că noi nu mai avem o dragoste sinceră şi de nezdruncinat. Şi să nu uităm că dragostea trebuie să caracterizeze pe ucenicii lui Hristos şi că tot restul nu are nici o valoare» [10].

Lucrurile s-au agravat pe măsură ce feudalismul medieval s-a imprimat tot mai mult în creştinism. Evul Mediu, mai ales în Apus, a coborît înţelegerea comunităţii la forma de nerecunoscut a instituţiei rigide, superioare, autoritare, copleşitoare, care vrea să-l mîntuiască pe individ numai prin virtutea supunerii, fără să-l ajute să se realizeze ca om într-o comunitate de fiinţe libere. Ea socoteşte că poate chiar ucide trupul omului pentru a-i salva sufletul, că trebuie să-l ţină pe ins în respectul obligaţiilor morale prin forţa exterioară, asigurată autorităţii ecleziastice de poziţia ei feudală, de organizarea ei statală, socotită necesară chiar pentru mîntuirea omului, considerată ca realizîndu-se prin ascultarea forţată de autorităţile feudale.

În ce priveşte raporturile dintre cei ce fac parte din clasa feudală conducătoare, ele se menţin în general aceleaşi ca între conducătorii din antichitate. Ei se lovesc adeseori pătimaş, producîndu-şi tragedii, ca cele pe care le reflectă tardiv opera lui Shakespeare.

Dar după o îndelungată luptă cu autoritatea feudală strivitoare şi inumană, omul reuşeşte, în perioada Renaşterii şi a Reformei, să se elibereze şi să se afirme ca atare. Dar amintirea apăsărilor din partea autorităţii medievale îl face să cugete că nu mai are lipsă peste tot de nici o comunitate, că în principiu comunitatea e un rău, e o frînă în calea dezvoltării sale. Aşa s-a născut individualismul burghez. În cadrul lui conflictul dintre individ şi societate a luat, de aceea, forme şi mai aspre şi mai acute decît în perioadele dinainte. În antichitate şi în Evul Mediu, stăpînitorii îşi menţineau poziţiile pe care le aveau, prin ereditate, sau le cîştigau în general prin vitejie în războaie. Acum în fiecare zi caută să se ridice alţi şi alţi ambiţioşi la poziţii materiale superioare şi la roluri de conducere a mulţimii şi se folosesc pentru aceasta de multiple şi perfide forme de înşelare a altora, de exploatare a naivităţii, a slăbiciunii lor. Apare acum un individualism egoist pe scară largă, uzînd

8. *Hom. XL, la Fapte*, în «Oeuvres completes de Saint Jean Chrysostome», trad. franc. par J. Bareille (cu text grec paralel), tome XV, Paris, 1869, p. 262.
9. *Hom. IX la Efes.*, în J. Bareille, *op. cit.*, t. XVIII, p. 275.
10. *Hom. XL la Fapte*, în J. Bareille, *op. cit.*, t. XV, p. 261.

de mijloace cu mult mai rafinate și mai complexe în urmărirea scopurilor sale.

Societatea devine și ea mai aspră în judecăți, mai activă și mai îndrăzneață, pentru că în sînul ei sînt mulți inși care ar vrea și ei să parvină, pentru că ea cunoaște mai bine scăderile morale ale celor ce s-au ridicat sau încearcă să se ridice deasupra ei, pentru că se teme mai puțin de ei. Romanul secolului XIX oglindește acest conflict acut dintre societate și fiecare ins care caută să se ridice. El ne ilustrează cum orice ridicare a unui individ la o situație economică, socială deosebită, se face împotriva societății, în dispreț față de ea, iar societatea, dacă poate, i se opune cu toate mijloacele, iar cînd nu mai poate îl adulează, însă în mod ipocrit, pîndind un moment de slăbire a celui ce s-a ridicat, ca să-i dea la cap. Societatea e constituită din indivizi ce se pîndesc reciproc, caută să se înșele, să se exploateze. Acești indivizi fac însă corp comun cînd se ivește unul care reprezintă un pericol pentru egoismul lor, prin faptul că e mai tare ca ei toți. În general societatea critică alternativ pe fiecare membru al ei, pentru că toți membrii ei sînt egoiști, urmărindu-și interesele individuale divergente, pismuindu-se între ei și punîndu-și reciproc piedici, dar în mod ascuns, pentru că fiecare se teme de altul să și-l facă dușman. De aceea, pînă ce individul nu trece o anumită limită convenită în metodele lui și-și maschează disprețul față de societate în niște forme de politețe, nu i se declară război deschis, iar pe măsură ce parvine la trepte tot mai înalte e adulat de cei rămași mai jos. Julien Sorel, eroul lui Stendhal, urcă trepte multe pînă ce își îmbracă în forme perfide metodele lui de parvenire, dar e nimicit cînd își pierde calmul și ucide pe fosta lui metresă, care voia să-l împiedice să se căsătorească cu alta pentru a se ridica în rîndul nobililor. Societatea nu e însuflețită de iubire față de membrii ei și nici aceștia față de ea. Fiecare vrea să parvină abuzînd de ceilalți și toți la un loc caută să împiedice pe fiecare. Totul e ca insul să-și camufleze cît mai mult metodele imorale, nejignind pe față interesele și patimile altora, ci prefăcîndu-se că le menajează. Se crease un adevărat cod al unor astfel de metode imorale, perfide, de care insul folosindu-se putea fi aproape sigur de succesele lui. Balzac pune în gura doamnei de Beausseant următoarele sfaturi pe care le dă nepotului ei, Eugen de Rastignac, avid de parvenire : «Ei bine, domnule de Rastignac, să te porți cu lumea asta așa cum o merită. Vrei să te înalți, te voi ajuta. Să cercetezi pînă în străfunduri ticăloșia femeiască și să măsori în toată întinderea ei nemernica vanitate a bărbaților... Cu cît vei fi mai socotit, mai rece, cu atît vei ajunge mai sus. Lovește fără milă, vei fi temut. În bărbați și femei să nu vezi decît niște cai de poștă pe care poți să-i lași să crape la marginea drumului, la cel dintîi popas unde ți se dau alții. Numai așa vei ajunge să-ți împlinești năzuințele. Vezi, în lumea asta, dacă n-ai să ajungi să găsești o femeie care să-ți poarte de grijă, n-ai să însemni nimic. Trebuie să fie tînără, bogată, elegantă. Dacă ai însă o simțire sinceră, ascunde-o ca pe o comoară. Nu îngădui nimănui să ți-o bă-

nuiască, pentru că altfel ești pierdut. Nu vei mai fi călău, ci victimă... învață să nu te încrezi de loc în lumea asta» (Père Goriot).

Lumea e transformată în perioada individualismului burghez într-o junglă, societatea e o alăturare de fiare, deosebite de fiarele proprii doar prin perfidia rafinată. În această perioadă a domnit un «bellum omnium contra omnes» (Thomas Hobes). Metodele pe care le folosea insul desfigurau grav omenescul din el. Societatea departe de a-l ajuta să se dezvolte ca om, îl silea să devină fiară. Dacă nu putea să devină o fiară, și anume suficient de crudă, era sfîșiat. Scriitorul american contemporan, William Tennessee, prezintă într-o piesă un personaj, care e ars de viu de societate, pentru că s-a lăsat mînat, în comportarea lui, de puterea unor sentimente curate, pentru că n-a tras nici o învățătură din concluzia la care ajunsese mai înainte că societatea e formată din oameni care cumpără și care se lasă cumpărați (Orfeu în Infern).

Raporturile dintre individ și societate în această perioadă sînt în general raporturi de luptă. Ori o învinge el, ori îl învingea ea. Individul trebuie să știe să dozeze cum trebuie cinismul cu perfidia, ca să învingă. Altfel îl învinge ea. Ea-l învață aceste metode. Dacă leapădă ipocrizia, e pierdut. Societatea nu suportă o manifestare deschisă a lipsei de principii morale. Dar nu tolerează nici o comportare serioasă pe linia acestor principii. Asemenea comportări amenință și ele egoismul membrilor ei. Eroii lui Ibsen cad pentru că își iau în serios misiunea de a îndrepta ceva din imoralitatea ipocrită a societății. Societatea burgheză se opune unui progres real în bine. Cei ce militează pentru el sînt eliminați. La fel cei ce refuză, sau nu pot să uzeze de metodele de perfidie cu tot cinismul. Aceștia sînt considerați slabi, proști. Și cei slabi sînt lăsați să cadă, sau societatea trece peste ei.

În fundul inimii sînt mulți care au o simpatie pentru cei ce cad dintr-o insuficientă perfidie, sau dintr-o luptă pentru bine. Dar n-au curajul să sară în ajutorul lor, pentru că se tem ei înșiși de soarta lor și pentru că nu pot să-și impună punctul lor de vedere. Această simpatie o au mai ales cei ce sînt ei înșiși în societate, într-o situație obijduită, și ar avea-o întreaga masă a celor exploatați, cînd ar fi informată. Dar de multe ori ei nu ajung să cunoască atîtea din dramele ce se consumă în întuneric ale celor buni, sau nu destul de răi, iar cînd le cunosc, nu au puterea să intervină în mod eficace pentru salvarea lor.

*

Lupta aceasta a insului împotriva societății și a societății împotriva insului a fost înlăturată în viața popoarelor care au pornit să-și creeze un mod nou de viață, o viață în frățietate, pentru că societatea însăși nu mai e formată din inși egoiști, cu interese divergente, aliați doar trecător și superficial, ci e închegată puternic prin unirea tuturor intereselor inșilor care o constituie. Societatea a devenit comunitate, a devenit colectiv. Insul nu mai are nevoie să-și apere interesele sale împotriva altora, împotriva societății, pentru că interesele lui înseși sînt interesele comuni-

tății. Orice spor în bunăstarea comunității este un spor în bunăstarea lui. Omul a ieșit din îngustimea orizontului particular. Nu urmărește niște interese proprii deosebite de ale altora, alăturea cu alții, sau împotriva lor, mereu cu grija să și le apere de alții. Acum își urmărește interesele sale împreună cu alții, căci sînt una cu ale acelora. Iar societatea închegată în comunitate nu mai privește cu invidie la hărnicia și la destoinicia unuia sau a altuia din membrii ei, ci le stimulează, căci rodul lor intră în beneficiul ei, în beneficiul comun. Pe cei tari îi ajută să devină și mai tari, căci tăria lor îi servește ei, iar pe cei slabi să-și învingă slăbiciunile ca să poată aduce și ei un aport mai sensibil la efortul comun, folositor tuturor.

Sf. Ioan Gură de Aur a găsit cuvinte neîntrecute pentru o astfel de unitate atît de mult dorită de el : «Admirabilă este această legătură. Ea ne unește pe unii cu alții și ne unește cu Dumnezeu. Această legătură nu rănește de loc mîinile care o poartă și nu oprește mișcarea lor, ci le face mai libere, le extinde sfera acțiunii lor, face ca oamenii legați întreolaltă să fie animați de un curaj mai mare pentru ceilalți. Cel tare, purtînd aceleași legături ca și cel slab îl susține pe acela, îl pune la adăpost de moarte, el comunică ardoarea sa celui slab. Nimic nu poate desființa o astfel de legătură, nici lungimea drumului, nici cerul, nici pămîntul, nici moartea, nimic pe lume, ea e mai tare ca toate, ea domină toate» [11].

În felul acesta puterile omului cresc, sînt îndrumate pe calea dezvoltării adevărate. Forțele omului nu se cheltuiesc în lupte surde sau deschise între om și om, nu se rod în ciocniri contradictorii dinăuntrul său, ci se dezvoltă bogat sub lumina încrederii și a aprobării generale, a sfatului colectiv care nu greșește așa de ușor cum greșește insul singular. Comunitatea aceasta și-a luat sarcina să realizeze niște raporturi pe care le dorea realizate între credincioși Sf. Ioan Gură de Aur : «Cînd fratele vostru se bucură de mai mare considerație, voi înșivă primiți un reflex al frumuseții lui, corpul întreg devine mai frumos. Acest frate nu concentrează în el toată strălucirea, ci v-o comunică și vouă. Dacă stingeți această lumină, răspîndiți întunericul pe tot corpul, e o nenorocire pe care o cauzați tuturor membrilor. Salvînd-o, din contra, protejați frumusețea întregului corp» [12].

Umanul nu se poate realiza direct, într-o creștere continuă, în izolare, ci în comunitate, în solidaritate. O ramură se umple de frunze și de rod numai împreună cu toate ramurile pomului. Contribuind fiecare ins la buna îndrumare, la îmbogățirea cu idei, cu sentimente frumoase, la încălzirea elanului general, zestrea aceasta comună, adunată de la toți, se face proprie fiecăruia, încît el ia însutit ceea ce dă. S-a spus că întregul e mai mult decît suma părților, că doi lucrînd împreună realizează mai mult decît suma lucrărilor lor în izolare, că se produce aci ceea ce se numește un salt calitativ. «Io cînd îs singur, gîndești că îs

11. *Hom. IX la Efes.*, în J. Bareille, *op. cit.*, t. XVIII, p. 275.
12. *Hom. XXXI, la Ep. c. Corint.*, în J. Bareille, *op. cit.*, t. XVII, p. 123.

bolnav... Mie numai cu alţii îmi place», spune Pahone, unul din ţăranii colectivişti din romanul «Casa» al lui Vasile Rebreanu [13].

Fiecărui om îi place să fie aprobat de alţii, apreciat de alţii, să trezească mulţumirea altora, avînd lipsă de aceasta ca de un oxigen spiritual, care-i măreşte considerabil puterile. Şi în comunitatea astfel închegată i se dă această apreciere a altora în mod sincer şi cu bucurie, nu amestecată cu ironie, sau cu invidie. Din dragostea lui faţă de ea şi a ei faţă de el, izvorăsc în om puteri nebănuite şi asistăm astfel la apariţia unui eroism pe scară largă, un eroism constructiv, nu de paradă. Aproape fiecare ins aspiră să devină un erou, să contribuie cu ceva remarcabil la îmbogăţirea existenţei tuturor, la ridicarea ei pe o treaptă nouă, necunoscută înainte.

Societatea a devenit acum prietena omului, îndrumătoarea şi susţinătoarea lui, i-a devenit o adevărată comunitate de prieteni. Toţi îi sînt prieteni. Şi prietenii sînt cea mai mare tărie a omului. Sf. Ioan Gură de Aur tînjea la vremea sa după asemenea raporturi între oameni ca după o adevărată împlinire a poruncii lui Dumnezeu : «Omul care are mulţi prieteni este deasupra tuturor asalturilor şi învinge puterea tiranilor. Slujitorii acestora din urmă formează în jurul lor o gardă mai puţin sigură decît prietenii din jurul unui prieten. ...Acolo sclavii fac de gardă, aci egalii ; acolo domneşte teama şi repulsia, aci afecţiunea şi buna voinţă. Lucru minunat, multiplicitatea dispare în unitate, unitatea domină multiplicitatea. E aci ca o chitară ale cărei sunete diferite produc o armonie dirijată de o unitate şi ale cărei coarde răsună sub degetele aceluiaşi muzician. Chitara e aci dragostea, sunetele acestei chitare sînt cuvintele ce le inspiră dragostea, cuvinte care toate concurg la acelaşi acord şi la aceeaşi armonie ; muzicianul este virtutea însăşi a iubirii, căci ea face să ţîşnească aceste note melodioase. Dacă n-ar fi imposibil, mi-ar fi plăcut să vă conduc într-un oraş ai cărui conducători nu formează decît un singur suflet, pentru că aţi descoperi acolo o armonie de flaute şi de chitare, o armonie mai dulce, mai melodioasă decît toate melodiile pămîntului. Această armonie încîntă şi pe îngeri şi pe Dumnezeu, Domnul îngerilor, această armonie răpeşte atenţia cerului întreg, ea reprimă furia demonilor, ea calmează patimile şi furiile lor. Ba nu numai că potoleşte furiile patimilor, dar nici nu le lasă să se producă, ea face să domnească în suflet cea mai perfectă seninătate. Precum la teatru toată lumea ascultă în tăcere corul cîntăreţilor şi tot zgomotul e alungat, la fel între prieteni, sub acţiunea iubirii, toate pasiunile se calmează şi se îmblînzesc ca tot atîtea fiare sălbatice care au fost îmblînzite şi potolite... Iese din gura voastră un cuvînt supărător, în loc de a se dezlănţui contra voastră, toţi vă scuză ; faceţi vreo imprudenţă, nu deveniţi suspecţi în faţa nimănui şi toţi vă judecă cu cea mai mare generozitate ; vi se întîmplă să cădeţi, din toate părţile vi se aduce numai ajutor, din toate părţile e o grabă, e o silinţă de a vă ridica. Cu adevărat prietenia este un zid de nezdruncinat, care

13. E.S.P.L.A., Bucureşti, p. 327.

sfidează atît asalturile demonilor cît și ale oamenilor. Omul care are mulți prieteni nu se teme de nici un pericol... Cu cine vom compara pe acest om ? Cu o cetate înconjurată din toate părțile de ziduri, pe cînd omul fără prieteni este asemenea unei cetăți lipsite de ziduri... Dacă ar dispărea prietenia, n-ar mai fi decît ruine» [14]. Dezordinea și ruina aceasta, numai cu aparențe de ordine, caracteriza de fapt societatea individualistă. Era o dezordine interioară, între suflete și în suflete, pe care numai teama indivizilor de a nu ajunge pînă la sfîșiere fizică reciprocă o oprea la anumite limite.

În comunitatea închegată, care a început să înlocuiască societatea individualistă, cînd insul greșește, este criticat public, nu-l bîrfește nimeni pe ascuns, dar critica nu urmărește nimicirea, ci îndreptarea lui. Înainte societatea bîrfea pe cei ce greșeau, pentru că membrii ei nu aveau curajul să-și riște interesele criticînd public pe cei ce greșeau, mai ales cînd aveau o oarecare putere, sau puteau ajunge să aibă. Bîrfa, hrănindu-se la întuneric și din dușmănie, inventa adeseori și lucruri neadevărate. Grija de interesele proprii la cei ce criticau, orgoliul la cei ce greșeau, susțineau bîrfeala, calomnia, unită cu ipocrizia, și toate la un loc sporeau răul și dușmănia. Oamenii nu mai aveau curajul să se privească în ochi, pentru că în ei se oglindea nesinceritatea și tot felul de complexe, care le umpleau și le otrăveau sufletele și îi împiedicau de la un adevărat progres moral. Acum totul se limpezește la lumina zilei și sufletele se spală și devin libere pentru gînduri și fapte bune, pentru iubirea de oameni. Celui ce a greșit i se spune în față și înaintea tuturor greșeala, dar fără gînduri ascunse, fără dușmănie, iar acela și-o recunoaște fără orgoliu, se îndreaptă, își recapătă cinstea din partea celorlalți și raporturile rămîn clare și prietenești. Critica și autocritica reprezintă astfel un factor de expurgare morală și o pîrghie în slujba mai binelui continuu. De aceea se mărturiseau creștinii la început unii altora (Iacob V, 16), pînă cînd nu se furișase orgoliul și egoismul între ei, pînă cînd nu se răcise dragostea și frățietatea. În societatea formată din indivizi cu interese deosebite, omul trebuie să-și ție gîndurile în secret, trebuie să păstreze secretul său și al prietenului în fața altora. Dar unde toți sînt prieteni, păstrarea secretelor nu mai e necesară. Și-a imaginat această societate, mai bine zis comunitate, de mult, Sf. Ioan Gură-de-Aur, fără ca ea să se poată realiza atunci, nefiind copt pentru aceasta momentul istoric. Comentînd textul din Sirach XXVII, 16—21, Sf. Ioan Gură de Aur spune : «Auziți, ceea ce face pe un prieten să te părăsească este divulgarea secretelor lui. Dar dacă noi toți sîntem prieteni. secretele nu mai sînt necesare. Nu ai secret pentru tine însuți, nu-ți poți ascunde ție însuți nimic. Așa și între prieteni. În consecință, secretele dispărînd, a fost suprimată o cauză a divizării. Dacă noi avem secrete, e pentru că noi nu ne încredem în cineva de pe lume. Ele provin din răcirea dragostei» [15].

14. *Hom. XL la Fapte*, în J. Bareille, *op. cit.*, t. XV, p. 264.
15. *Hom. IX la Efes.*, în J. Bareille, *op. cit.*, t. XVIII, p. 276.

Cu cît comunitatea din dragoste e mai deplină, cu atît secretele, care ridică ziduri între oameni, dispar. Locul lor îl ia sinceritatea frățească, transparența sufletelor, bucuria de a spune altora gîndurile și planurile proprii, pentru a-i încălzi și pe aceia pentru ele, pentru a le verifica frumusețea și bunătatea. Locul lor îl ia curajul, sau lipsa de teama de a-ți spune greșelile tale și greșelile altora, spre îndreptarea ta și a lor. De sigur, practica acestei sincerități reciproce, în fața întregei comunități, îi dă omului un îndemn și o putere să se păzească de greșeli, să se silească să lucreze cît mai bine.

Credința creștină ne învață că toate ale noastre vor fi date pe față înaintea tuturor la Judecata din urmă. Pînă atunci ne silim să ne acoperim păcatele, slăbiciunile, insuficiențele. Pînă atunci toți jucăm mai mult sau mai puțin teatru [16]. Atunci va apărea cum este adevărata natură a noastră. Dar ea va apărea frumoasă și tare, dacă am dezvoltat-o prin iubire. Căci în prietenie și iubire cel slab devine tare și din urît se face frumos. E bine să ne pregătim din viața aceasta pentru acea arătare descoperită a noastră, ca să nu ne fie greu atunci, să nu o trăim ca o osîndă. Să folosim îndemnurile și posibilitățile ce s-au creat azi în poporul nostru pentru a duce o viață de comuniune și de sinceritate. Un bătrîn călugăr, Ava Teodor, pe patul de moarte dă următorul sfat : «Voi, Părinților, nu vă despărțiți unii de alții, pentru că în timpul de acum... numai puțini mai poți afla, cu care poți să vorbești un cuvînt deschis» [17]. Acum lucrurile s-au schimbat, acum se poate vorbi deschis cu toți. Rezultă că recomandarea lui Ava Teodor o putem împlini în raport cu toți.

Clement Romanul ne-a păstrat un cuvînt nescris în Evanghelii de la Mîntuitorul (un agrafon). Întrebat de cineva cînd va veni Împărăția Lui, Mîntuitorul a răspuns : «Cînd vor fi doi unul și ceea ce e în afară va fi ca ceea ce e înăuntru». Clement tălmăcește acest cuvînt astfel : «Cei doi vor fi unul, cînd vor vorbi unul către altul adevărul și în două trupuri va fi, în chip nefățarnic, un singur suflet» [18]. Astăzi ni se dă putința să lucrăm pentru apropierea acestei stări. Căci, ceea ce e în afară, e ca ceea ce e înăuntru, cînd și ceea ce e înăuntru, e ca ceea ce e în afară, adică tot așa de vizibil pentru toți. Astăzi doi sînt unul, pentru că între ei nu se mai ridică paravanul secretelor și al intereselor divergente. Azi ni se dă posibilitatea să trăim cu oamenii acele raporturi, pe care le dorea Sf. Ioan Gură de Aur, și pe care au încercat, pentru puțină vreme, să le realizeze creștinii la început, în Ierusalim : «Iată prietenie, zice el, vorbind de comunitatea din Ierusalim, cînd cineva nu socotește ce e al său ca al său, ci ca aparținînd aproapelui, iar ce e propriu al aproapelui socotește ca al său, cînd unul cruță viața celuilalt ca pe a sa proprie, iar acela îi răspunde lui cu aceeași afecțiune» [19].

16. Florenskij, *op. cit.*, p. 176.
17. La Florenskij, *op. cit.*, p. 180.
18. La Florenskij, *op. cit.*, p. 169.
19. *Hom. II, 8, la I Tes.*, P. G., 57, col. 404. La Florenskij, *op. cit.*, p. 181.

Ce separa înainte pe oameni, ce întreţinea egoismul, duşmănia lor, ce-i împiedica de la comunicarea frăţească ? Cauza principală a egoismului lor era alipirea excesivă la bunurile materiale şi posedarea lor într-o exclusivitate egoistă. Căci aceasta nu însemna numai faptul brut şi exterior al unei posesiuni de bunuri materiale, ci însemna o delimitare de interese şi prin aceasta o delimitare spirituală. Graniţa între bunurile producătoare de cîştiguri separate era şi o graniţă între suflete. Cuvintele «al meu» şi «al tău», aplicate fundamental la proprietatea de bunuri materiale, şi-au extins apoi aplicarea la tot conţinutul existenţii. Pe drept cuvînt consideră Părinţii aceste cuvinte expresia egoismului blestemat izvorît din păcatul originar. Toate gîndurile omului se adunau în jurul proprietăţii lui, care era toată nădejdea lui şi confisca tot sufletul lui, sau punea pe el pecetea de separaţie, pe care o avea proprietatea lui. Nimic altceva nu-l interesa decît în măsura în care putea să fie atras înăuntrul graniţii lui, să-i pună o pecete de proprietate exclusivă. Se putea întinde pe sine peste alte şi peste alţii, dar nu se putea întinde dincolo de sine, nu putea ieşi cu adevărat din sine, să înţeleagă pe alţii, să ajute pe alţii. Inima lui nu se deschidea altora, ci se strîngea în el însuşi şi în ale lui. «Unde va fi comoara ta, acolo va fi şi inima ta» (Matei VI, 21). Semenul însuşi, care ca om e o valoare mai mare, decît orice bun material, nu conta nimic în raport cu proprietatea pe care o avea sau o rîvnea cineva. Cîte uri nu s-au născut între oameni, din pricina voinţii de posesie în exclusivitate. S-au despărţit şi s-au urît de moarte copiii cu părinţii, fraţii între ei, s-au omorît unii pe alţii pe răzorul care le despărţea proprietatea. Nenumăraţi avari din toate timpurile şi-au condamnat familia la privaţiuni îngrozitoare şi la o viaţă lipsită de lumina dragostei, din pricina zgîrceniei (ex. Eugenie Grandet). Cîţi n-au purtat «povara grea şi nevăzută de alţii a unei căsnicii crude şi care îşi avea cauzele în lanţul de fier al proprietăţii» [20].

Alipirea la bunurile materiale în spirit exclusivist le dădea, chiar prin faptul acesta, o însemnătate atotstăpînitoare şi era izvorul unei mulţimi de păcate. Ea năştea avariţia, lăcomia şi aceasta certurile şi luptele între indivizi, care a caracterizat în gradul cel mai general societatea în perioada individualismului, dar de care n-a fost ferită nici în perioadele anterioare, în măsura în care inşii care o constituiau puteau agonisi bunuri materiale. Iubirea de bunuri materiale este socotită una din cele şapte patimi principale în tot scrisul Sf. Părinţi. Iar Sf. Ioan Gură de Aur descrie dezbinarea care se produce inevitabil între oamenii lacomi de bunuri materiale, astfel : «Un avar nu va avea niciodată pace adevărată cu un alt avar ; dacă n-ar fi între ei un anumit drept, o justiţie specială, rasa umană ar dispărea degrabă. Presupuneţi două fiare sălbatece împinse de foame ; dacă nu apare nimic între ele ca să devoreze, se vor devora între ele ; la fel ar fi cu avarii şi cu toţi răii» [21].

20. Vasile Rebreanu, *Casa*, E.S.P.L.A., Bucureşti, p. 253.
21. *Hom. IX la Efes.*, în J. Bareille, *op. cit.*, t. XVIII, p. 276.

Descrierea se potriveşte de minune caracterului de junglă al societăţii individualiste, în care omul era în stare să omoare pe semenul său din cauza alipirii egoiste la bunurile materiale, în care toţi luptau contra tuturor, dar cei tari se aliau adeseori ca să devoreze pe cel mai slab în beneficiul amîndurora şi în care doar «un anumit drept» formal, compatibil cu interesele egoiste ale celor puternici şi convenit de ei îi apăra de cei mulţi şi nedreptăţiţi şi pînă la un punct pe ei între ei.

Dar nefericirea acestei excesive înlănţuiri de bunuri materiale, deşi o suportau în primul rînd cei săraci, în crunta lor mizerie, o simţeau de multe ori chiar şi cei ce le aveau şi pofteau să şi le sporească mereu, omorînd în ei fericirea, incomparabil superioară a unei vieţi de comuniune cu semenii. O spune aceasta Sf. Ioan Gură de Aur atît de frumos: «Putem să avem mii de bunuri în posesiune, ce folos vom trage din ele ? Fără prieteni, la ce ne vor servi bogăţiile, la ce plăcerile ? Chiar în ordinea lucrurilor materiale, nu veţi găsi un bun preferabil prieteniei, precum nu veţi găsi un rău mai chinuitor ca ura» [22]. «Căutaţi mai puţin să posedaţi bogăţii, servitori, case, decît afecţiunea oamenilor» [23]. Pornirea aceasta de a pune bunurile materiale mai presus de om, existentă şi în timpul Sf. Ioan Gură de Aur, n-a dispărut în perioada de mai tîrziu a individualismului de tip burghez, ci s-a menţinut pe o scară şi mai largă şi viaţa creştină s-a văzut ea însăşi îmbibată de ea. Îşi pierdeau oamenii sufletul pentru bunurile materiale, infinit inferioare aceluia. Deveneau aspri, întunecaţi, îngheţaţi sufleteşte, neînţelegători durerilor altora ; murea în ei tot ce era omenesc. Bunurile materiale posedate în exclusivitate ridicau între oameni nişte metereze peste care nu mai puteau trece real de la unul la altul, nu se mai puteau întîlni şi uni spiritual pentru a se îmbogăţi reciproc, pentru a îmbogăţi real umanitatea. Săracul în special era o cantitate neglijabilă, disparentă, în faţa bogatului, mai puţin valoros decît cîinele lui ; resursele de umanitate ale uriaşului număr de săraci rămîneau astfel nevalorificate pentru îmbogăţirea spirituală a umanităţii. Dar chiar pentru cei ce le posedau în forma exclusivistă, bunurile materiale erau temniţa în care murea omenescul, erau mormîntul în care se îngropa omul, spiritual.

cum. luă
... împrejur

În Păstorul lui Herma, bogaţii sînt comparaţi cu nişte pietre rotunde, care nu pot intra în clădirea turnului, atîta vreme cît sînt bogaţi, pentru că nu se pot lipi de celelalte pietre pe toate laturile. Trebuie tăiată întîi de la ei bogăţia, ca să poată intra în zidirea, în unitatea de viaţă cu ceilalţi. «Doamnă, întreabă Herma, în viziunea a 3-a, cînd vor fi ei oare buni de întrebuinţat la zidire ?... Vor fi vrednici de Dumnezeu — îmi zise ea — cînd se va tăia împrejur bogăţia lor [24], care

22. *Hom. XL la Fapte*, în J. Bareille, *op. cit.*, t. XV, p. 261.
23. *Hom. cit.*, în J. Bareille, *op. cit.*, t. c., p. 262.
24. La Pr. I. Mihălcescu etc., pag. 226, se traduce: «Cînd se va micşora bogăţia lor». In textul latin e: «cum circumcissae fuerint divitiae eorum» (P. G., II, col. 905—6). Dar se pare că e vorba de o reducere a bogăţiei în aşa fel ca să nu mai fie, ceea ce rămîne, bogăţie. Căci aşa ar rezulta din exemplul lui Herma, dat mai jos».

îi amăgește, căci precum piatra rotundă, dacă nu se ciopleşte şi nu se pierde ceva din ea, nu poate fi în patru colţuri, tot astfel şi cei bogaţi în lume, dacă nu se taie împrejur bogăţia lor[25], nu pot fi vrednici de Domnul. Cunoaşte de la tine însuţi: cînd erai bogat, nu erai bun de nimic, iar acum eşti bun de întrebuinţat şi folositor pentru viaţă». Comparaţia bogaţilor cu forma rotundă a pietrelor, care nu se pot lipi de celelalte, redă sugestiv întoarcerea sufletească spre ei înşişi, spre interesele lor. Dar se potriveşte în general pentru mentalitatea şi comportarea tuturor celor confiscaţi sufleteşte de bunurile ce le posedă în proprietate exclusivă.

Singularizat în posesiune, omul individualizat era singularizat şi în muncă. Şi dacă munca împreună cu alţii încălzeşte sufletul şi e uşoară, munca în izolare e grea, întunecă pe om şi-l închide în sine.

Astăzi, prin detaşarea poporului nostru de regimul de stăpînire a bunurilor materiale în formă egoistă, exclusivistă, s-au creat în ţara noastră condiţiile pentru o viaţă superioară de comunitate. S-au creat condiţiile pentru descătuşarea omului de egoism şi de toate păcatele legate de el.

*

Creştinismul, în începuturile sale, a înţeles adevărul că o comuniune deplină între suflete nu poate lua fiinţă şi nu se poate menţine fără o comunitate de bunuri. «Iar toţi cei ce credeau erau laolaltă şi aveau toate de obşte» (Fapte II, 44). Iar cînd creştinii mai dornici de desăvîrşire au ieşit din mulţimea al cărei creştinism se răcise, au înţeles că desăvîrşirea e legată de comuniune, iar aceasta de comunitatea de bunuri şi de muncă. Ceea ce a încercat creştinismul la început, dar ceea ce a trebuit să abandoneze după ce s-a mai răcit dragostea şi au intrat în el oameni cu proprietăţi mai mari şi cu poziţii sociale de care nu voiau să se desfacă — de sigur între altele şi pentru că pentru aceasta era necesară o restructurare generală a orînduirii sociale, pentru care lumea nu era coaptă, — aplică azi pe scară largă, pentru toată lumea o serie de popoare, între care şi poporul nostru.

E o viaţă cu totul nouă, ale cărei nobile năzuinţe creştinii le înţeleg, pentru că au trăit mereu cu nostalgia lor, pentru că le cunosc din Evanghelie, din Faptele Apostolilor, din Epistolele Sf. Ap. Pavel, din duhul Bisericii Ortodoxe însăşi, plină de potenţele unei vieţi de comuniune. Aceste potenţe spre comuniune ei le vor duce în viaţa largă de stil nou a poporului nostru, în formele de comunitate în care a început să trăiască, ajutînd la dezvoltarea lor şi prin aceasta dezvoltînd însăşi viaţa de comuniune a Bisericii. Aşa se va împlini cuvîntul Mîntuitorului «ca toţi să fie una» (Ioan XVII, 21). Acest cuvînt nu se putea împlini pe scară largă înainte, în condiţiile unei structuri sociale bazate

25. In *op. cit.*, se traduce: «dacă nu se pierde *ceva* din bogăţia lor». Dar în textul latin e scris: «sic et qui divites sunt in hoc saeculo, nisi circumcissae fuerint divitiae eorum non possunt. Domino utiles esse» (p. c.).

pe interese separate. Căci viaţa omului e una. El nu poate trăi în comuniune în Biserică şi individualist în largul vieţii sociale.

De acum ne-a devenit cu putinţă să zidim turnul comuniunii depline, de care ne vorbeşte Păstorul lui Herman, în viziunea 3 şi 9. Căci acum piatră rotundă, din pricina bogăţiei, nu mai e nimeni. Desigur mai pot fi unii pietre ce au în ele crăpături, care le fac improprii pentru clădire, crăpăturile reprezentînd îndoielile sufleteşti, duplicităţile de tot felul : «Cei ce au crăpături mici, sînt cei ce au ceva unul împotriva altuia... Cei ce au crăpături mari, sînt cei care stăruiesc în defăimări şi ţinînd minte relele îşi răzbună unii pe alţii. Aceştia fură aruncaţi departe de turn şi lepădaţi de la zidirea lui» [26]. Dar aceste piedici pur sufleteşti pot fi mai uşor înlăturate. Sînt deschise astfel perspectivele măreţe ale construirii acelui turn al unităţii depline a tuturor, în aşa fel ca pietrele să se lipească atît de mult una cu alta încît să pară că sînt una singură, adică toţi oamenii un singur suflet.

Şi credincioşii sînt convinşi că acolo unde este unitatea deplină, acolo este Hristos. Înaintînd în unitate, înaintează în Hristos. Simţind unitatea, fără fisuri, îl simt pe Hristos, căci El este izvorul, principiul, temelia unităţii. «Pentru că într-însul au fost făcute toate... şi într-însul sînt aşezate... Căci în El a binevoit Dumnezeu să împace toate cu Sine» (Col. I, 15, 16, 20). Din El creşte unitatea noastră şi de El ne apropie : «Din El tot trupul, bine alcătuit şi bine închegat prin toate încheieturile, care îi dau tărie, îşi săvîrşeşte creşterea, potrivit lucrării măsurate fiecăruia din mădulare şi se zideşte întru dragoste» (Ef. IV, 16).

Unitatea spre care tînjeşte sufletul omenesc şi pe care au pornit azi popoare întregi să o realizeze nu este o unitate uniformizatoare a darurilor deosebite cu care fiecare om este înzestrat. Dimpotrivă, ea ajută să se dezvolte toate talentele într-un grad maxim. Sf. Ioan Gură de Aur a descris această unitate din dragoste ca pe o omofonie, care este în acelaşi timp o simfonie. În cadrul ei cuvîntul fiecăruia departe de a fi oprit, îşi sporeşte eficienţa prin faptul că e ascultat şi valorificat de toţi, împreună cu cuvintele tuturor, aşa cum o notă muzicală capătă frumuseţe în ansamblul melodiei [27]. Comparaţia aceasta a fost reluată de Schiller, care a explicat-o astfel : «Iubirea nu-i face pe cei ce se iubesc să sune la fel, ci armonic». «Cu bucurie văd sentimentele mele în oglinda ta, dar cu o plăcere încîntătoare mă hrănesc cu ale tale mai superioare, care îmi lipseau» [28].

Omul este în mod natural o fiinţă deschisă pentru semenii săi, simţind trebuinţa să-şi comunice gîndurile sale semenilor şi să le primească pe ale acelora. El este o fiinţă dialogică, intercuvîntătoare, nu simplu cuvîntătoare, sau simplu logică. Între om şi om este un continuu schimb, prin care se realizează o îmbogăţire în comun. Nimeni nu se poate

26. Pr. I. Mihălcescu, *op. cit.*, p. 294.
27. *Coment. la Ps. 132*, în J. Bareille, *op. cit.*, t. IX, p. 534. Vezi şi la Florenskij, *op. cit.*, p. 177.
28. La Florenskij, *op. cit.*, p. 177.

îmbogăţi singur, în izolare. Iubirea ţine pe om nestingherit în acest schimb şi în această lucrare de îmbogăţire, care nu se poate face decît în comun. Ea înlătură toate piedicile, pe care le pune egoismul nenatural şi care îi sărăceşte pe toţi, care sărăceşte umanitatea în general. În iubire are loc un schimb (Austausch) al fiinţelor, o «întregire reciprocă», spune un teolog rus [29]. «Cînd urăsc, zice Schiller, mă privez de ceva ; cînd iubesc, mă îmbogăţesc cu acela pe care îl iubesc» [30].

Faptul că omul este o fiinţă cuvîntătoare, îl arată ca fiind deschis pentru alţii, ca să coexiste cu alţii, să proexiste pentru alţii. Cuvîntul îi arată pe oameni într-o proexistenţă reciprocă. Dar prin cuvînt, comunicarea, îmbogăţirea reciprocă, proexistenţa reciprocă nu se împlineşte suficient. Prin cuvînt oamenii se asigură numai teoretic că se interesează unul de altul, dar nu o dovedesc, îşi făgăduiesc numai să se ajute, dar nu o fac. Intenţia cuvîntului trebuie să se întrupeze în faptă. Fapta e cuvîntul dus pînă la capăt, e cuvîntul deplin. În aceasta se împlineşte deplin năzuinţa dialogică a omului. În faptele unora pentru alţii, în cofăptuirea lor, în conlucrarea lor, se manifestă mai mult decît în convorbirea lor, iubirea reciprocă, şi prin ea se realizează deplin unitatea lor. De aceea nimic nu-i înfrăţeşte pe oameni aşa de mult ca munca împreună, pentru scopuri comune, pentru interesul lor comun. În muncă învaţă oamenii să se preţuiască, să se cinstească, să se ajute, să-şi fie recunoscători unul altuia. În muncă experiază cît îşi sînt de necesari unul altuia. Munca împreună face să se comunice tuturor o căldură morală, o creştere de puteri şi o bucurie sufletească, o adevărată îmbogăţire, care întrece îmbogăţirea din convorbiri. Există o simfonie a muncii, mai puternică şi mai armonioasă decît acordurile verbale, o simfonie la care contribuie toţi şi din care se îmbogăţesc toţi. Cei vechi comparau comuniunea, cu trupul, sau cu o melodie armonioasă. Oamenii de azi, creatori ai marilor uzine, colaboratori în aceste uzine, spre obţinerea unor uriaşe realizări comune, s-au obişnuit să vadă în uzină o comparaţie şi o ilustrare a comuniunii efective prin muncă, pentru că în uzină toate roţile şi rotiţele, de toate mărimile şi formele, se mişcă armonic printr-o mişcare unitară uriaşă, precum toţi cei ce lucrează în ea îşi îmbină lucrările într-o operă comună de o amploare copleşitoare, fiecare din ele şi din ei fiind necesară şi necesari tuturor şi fiecare fiind susţinută sau susţinut de toate şi de toţi, pentru a realiza ceea ce nici una sau nici unul n-ar putea realiza în izolare.

Această armonie şi îmbogăţire, pe care o creează unitatea din iubire, trăită în modul cel mai efectiv în munca împreună, e atît de valoroasă, pentru viaţa omului, încît pe drept cuvînt Sf. Ioan Gură de Aur a putut spune că unde este unitatea din iubire acolo este binecuvîntarea lui Dumnezeu, precum unde lipseşte ea, este blestem. Căci binecuvîntării îi este propriu să înmulţească, să îmbogăţească viaţa şi să o facă

29. Florenskij, *op. cit.*, p. c.
30. La Florenskij, *op. cit.*, p. c.

fericită, iar blestemului să o usuce și să o facă chinuită. Ba, după Sf. Ioan Gură de Aur, însăși această omofonie și simfonie iubitoare dintre oameni, este binecuvîntarea lui Dumnezeu [31].

Căci din simfonie iradiază în toți forța concentrată a tuturor, ea e fecundă ca viața, în contrast cu cearta, cu dezbinarea, cu neînțelegerea, care sărăcește pe inși și-i oprește de la o activitate rodnică, asemenea morții. «Unde este iubirea, spune Sf. Ioan Gură de Aur, este și ajutorul cerului... Căci precum disensiunile și războaiele sînt un principiu al morții, iubirea, unirea inimilor este o sursă a păcii, a concordiei și concordia și pacea sînt totdeauna însoțite de o viață ferită de orice pericol, plină de încredere și de siguranță» [32]. Dezbinarea, ura nu zidește nimic, sau în nici un caz nimic măreț, nici în suflete, nici în afară.

Iată de ce numai pe măsură ce, ajutați și ajutînd viața de comuniune care ne-a devenit azi posibilă în toată întinderea ei, înaintăm în unitatea de inimi pe care ne-a dat-o ca țintă Domnul, înaintăm în desăvîrșire, «ca să fie toți, una, desăvîrșiți» (Ioan XVII, 23). Numai așa viețuind ne zidim pe noi înșine și ajutăm la zidirea tuturor, adică ne realizăm și ajutăm la realizarea umanului în general, și realizîndu-ne, ne mîntuim.

31. *Coment. la Ps. 132*, în J. Bareille, *op. cit.*, t. IX, p. 534.
32. *Ibidem*.